

Kántás Balázs

A meg nem történt államcsíny

Radikális jobboldali puccsterv, 1923

HORTHY-KORSZAK MŰHELYTANULMÁNYOK

Kántás Balázs

**A meg nem történt államcsíny
Radikális jobboldali puccsterv, 1923**

Horthy-korszak Műhelytanulmányok

ISBN 978-615-81598-1-4

**Sorozatszerkesztő–szaklektor:
Dr. Zsávolya Zoltán**

Budapest, 2020

TARTALOM

ELŐJÁRÓBAN.....4

AZ ELŐZMÉNYEK. NÉMET ÉS MAGYAR RADIKÁLIS
JOBBDALI ERŐK EGYÜTTMŰKÖDÉSI KÍSÉRLETEI, A FEHÉR
INTERNACIONÁLÉ TERVE, 1919–1920.....8

A SZEMERE-BOBULA-ULAIN PUCCSTERV A FORRÁSOK
TÜKRÉBEN, 1923. AUGUSZTUS–NOVEMBER.....16

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS. A SIKERTELEN MÜNCHENI
SÖRPUCCS, 1923. NOVEMBER 8–9.56

EGY KOMOLYTALAN PUCCSTERV KÉRDŐJELEI ÉS
MÉRLEGE.....62

ELÖLJÁRÓBAN

A Horthy-korszak első éveiben, az első világháború és az azt követő forradalmak után újonnan létrejött magyar állam – a háború szinte összes vesztes államához hasonlóan – olyan társadalmi és gazdasági helyzetben találta magát, amely kedvezett a politikai szélsőségeknek. Ezekben az időkben nem csupán egyre-másra szerveződtek a különböző radikális nacionalista társadalmi egyesületek és pártok, de némelyik szélsőséges – az ország kül- és belpolitikai konszolidációján fáradozó Bethlen-kormány munkájával elégedetlen – politikai csoport még az államcsínykísérlet és az erőszakos hatalomátvétel gondolatával is eljátszott. Egy ilyen kalandor jellegű, lényegét tekintve komolytalan, mégis nagy politikai és sajtóvisszhangot kiváltott puccsterv volt az, amelyet dr. Szemere Béla kórházi főorvos, az Állambiztonsági Megbízottak Országos

Szervezete¹ nevű (ekkor a belügyminisztérium által tulajdonképpen leszerelt)² segédrendőri milícia parancsnoka, Bobula Titusz magyar születésű, amerikai állampolgárságú

¹ Az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete 1919 augusztusában alapított, polgári segédrendőri és titkosszolgálati szervezet volt, melynek a tanácsköztársaság bukása után elsődleges feladata a kommunista szervezkedések figyelése és az esetleges munkássztrájkok letörése volt. A belügyminisztérium irányítása alá tartozott, polgári ruhás, fegyvert viselő, segédrendőri munkájuk mellett polgári foglalkozásukat is tovább úzó tagjainak jogosítványai nagyjából a rendőrség jogosítványainak feleltek meg. Az ÁBM 1922 októberében formálisan beolvadt a Nemzeti Munkavédelem szervezetébe, de egy ideig még igyekezett megőrizni önállóságát. Vö. *Jegyzőkönyv az ÁBM és a NMV együttműködésére vonatkozó megállapodásról*, 1922. október 2. Közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 187–188.

² Az 1923. október 19-ei keltezésű, 7502. sz. kormányrendelet az állami alkalmazottak számára megtiltotta az olyan hazafias egyesületekben történő tagságot, melyek tagjaiktól fogadalmat vagy esküt várnak el, és ez vonatkozott a korábban az ilyen egyesületek keretében működő és államilag jóváhagyott kiegészítő karhatalmi szervezetek munkájában való részvételre is. A korábban részben egyesületi formában működő ÁBM működését tehát éppen ekkor igen szigorúan korlátozták.

építészmérnök, illetve dr. Ulain Ferenc ügyvéd, a kormányzó Egységes Pártból³ kivált nemzetgyűlési képviselő, a korabeli szélső-jobboldal ismert politikusa terveztek el 1923 őszén.

Tekintve, hogy a három férfiú a – meggyőződésük szerint túlzottan liberális, antant- és zsidóbarát – Bethlen-kormányt terveik szerint erőszakos úton, a Hitler-Ludendorff-féle német nemzetiszocialista mozgalom fegyveres támogatásával szerették

³ A politikai konszolidáció zálogaként Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos Kisgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új pártot a köznyelvben a korszakban jórészt csak Egységes Párt néven emlegettek, és agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva akarta folytatni konszolidációs politikáját, lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon. Az Egységes Pártból vált ki 1923 augusztusában a Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök vezette szélsőjobboldali frakció, melynek tagjai között ott találjuk dr. Ulain Ferencet is, és amelyből 1924. november 14-én hivatalosan is megalakult a Fajvédő Párt néven ismert Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt.

volna eltávolítani, terveiket nagyjából a müncheni sörpuccs-csal egy időben végrehajtva, annak sikerétől is függővé téve, tervezett államcsínykísérletüket talán a legfrappánsabban a *magyar sörpuccs* elnevezéssel illethetjük...

AZ ELŐZMÉNYEK
NÉMET ÉS MAGYAR RADIKÁLIS JOBBOLDALI ERŐK
EGYÜTTMŰKÖDÉSI KÍSÉRLETEI, A FEHÉR
INTERNACIONÁLÉ TERVE, 1919–1920

Az első világháborút lezáró versailles-i békeszerződés után a vesztes államok egyes politikusai nem nyugodtak bele a vereségbe és a területi veszteségekbe, és érthető módon a revízió lehetőségét keresték. Nem volt ez máshogyan Németország és Magyarország esetében sem. 1919 telén a weimari köztársaságot megdönteni kívánó radikális jobboldali német politikusok, az úgynevezett Kapp-puccs⁴ szervezői, többek között Erich

⁴ A Kapp-puccs a weimari köztársaság megdöntésére irányuló puccskísérlet volt a német szélsőjobboldali politikai erők részéről, jórészt Németország első világháborús vereségébe beletörődni nem akaró katonák és rendőrök fegyveres részvételével 1920 márciusában, melyet lényegében Luddendorf tábornok és Wolfgang Kapp főtisztviselő és földbirtokos vezetett. Berlin elfoglalása után Kapp megdöntöttnek nyilvánította a köztársasági kormányt, önmagát kancellárrá nyilvánította, és a német néphez intézett kiáltványban meghirdette a versailles-i béke revízióját és

Ludendorff tábornok, Max Bauer⁵ ezredes, illetve puccskísérletben ekkor még csak mellékszereplőként résztvevő, feltörekvő szélsőjobboldali politikus, Adolf Hitler⁶ megkísérelték egyfajta nemzetközi revizionista szerveződés létrehozását, melynek lényege a bajor szabadcsapatok, az osztrák szélsőjobboldal, valamint az éppen zajló magyarországi fehérterror vezetőinek együtt-

legtöbb elemében a későbbi nemzetiszocialista politikai rendszerre hasonlító új politikai kurzust. A puccs végül két nap alatt kudarcba fulladt, Kapp Svédországba emigrált.

⁵ Max Hermann Bauer (1869–1929), német katonatiszt, ezredes, az első világháború és a Német Császárság bukása után a német radikális jobboldal egyik vezéralakja. Folyamatosan a weimari köztársaság megbuktatásán dolgozott, a Kapp-puccs egyik vezéralakja, ebben az időben a Birodalmi Kancellária hivatalvezetője. A sikertelen puccskísérlet után Ausztriába menekült. 1929-ben hunyt el Sanghajban.

⁶ Hitler mellékszereplőként vett részt a Kapp-puccsban, mint a német radikális jobboldal egyik képviselője. Éppen ebben az időben, 1920. február 24-én, egy 25 pontos program elfogadása mellett Hitler javaslatára változtatták meg a Német Munkáspárt (Deutsche Arbeiterpartei) nevét Nemzetiszocialista Német Munkáspártra (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), amelyet hivatalosan NSDAP-nak, a köznyelvben náci pártnak rövidítettek.

működési megállapodása lett volna. 1919 telén Ludendorff tábornok és Bauer ezredes Trebitsch Ignácot, a magyar születésű nemzetközi kémét és szélhámost küldték Magyarországra azzal a megbízatással, hogy a készülő Kapp-puccs támogatására megnyerje a magyar jobboldali erőket.

A Kapp-puccs afféle sajtófőnökeként tevékenykedő Trebitsch Münchenen, Regensburgon, Passaun, Linzen keresztül jutott el Bécsig. Onnan a budapesti ellenforradalmi kormány bécsi követe, Gratz Gusztáv segítségével utazott tovább végcéljáig. Magyarországon Bauer ezredessel együtt Prónay Pállal, a hírhedt különítményparancsnokkal, a Nemzeti Hadsereg egyik vezetőjével tárgyalt.⁷ 1920. márciusi, németországi Kapp-puccs a hadsereg tétovázása miatt (amely nem állt a puccsisták mellé, de nem védte meg a legitim német kormányt sem) kezdetben a kormány meneküléséhez vezetett, de a puccs nyomán kitört általános sztrájk és a bankárok, valamint

⁷ Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016, 217–238.

a gyáriparosok ellenállása miatt négy napon belül megbukott.

Trebitch Ignác 1920 májusában Bauer ezredessel együtt, Ludendorff levelét kézbesítve Budapestre utazott Horthy Miklóshoz, akit ekkor már Magyarország kormányzójává választott a parlament.⁸ A megbukott német puccsisták és a frissen megválasztott magyar államfő egy esetleges német-osztrák-magyar katonai és jobboldali politikai összefogásról tárgyaltak, amelynek akkor és ott persze nem sok realitása volt. A felek mindazonáltal az együttműködés igen komoly, valós szándékával folytatták tárgyalásaikat, Ludendorff pedig teljes mértékben elképzelhetőnek tartott volna egy általa *fehér internacionálénak*⁹ nevezett, a közép-európai jobboldali erők között létrejövő együttműködést. Ludendorff szívélyes levelében Magyarországot a nacionalista eszme megmentőjének nevezi, egyúttal pedig a bajor forradalmi szervezeteknek nyújtandó anyagi

⁸ Horthy Miklóst 1920. március 1-jén választotta kormányzóvá a nemzetgyűlés.

⁹ Bernard WASSERSTEIN, i. m. 239–260.

támogatást is kért.¹⁰ A nemzetközi események, a versailles-i békeszerződés és a Szovjet-Oroszország elleni intervenció lényegében megghiúsítottak mindenféle lehetséges érdemi kooperációt Horthy és Ludendorff között.¹¹

Habár magyar belpolitikát ekkor már szinte teljes mértékben az angol és francia érdekek határozták meg, ezzel együtt titokban sor került még néhány kapcsolatfelvételi kísérletre. 1921-1922 során nem csak a magyar nacionalista társadalmi szervezetek, de a Bethlen-kormány is kereste a kapcsolatot a német jobboldali politikusokkal, többek között

¹⁰ Vö. *Erich Ludendorff levele Horthy Miklóshoz Németország és Magyarország egymásrautaltságáról és a közép-európai ellenforradalmi szervezkedésről*, in *Horthy Miklós titkos iratai*, szerk. SZINAI Miklós-SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 33–38; valamint SZERÉNYI Ildikó–VISZKET Zoltán, *Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch*, Archívnet, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

¹¹ Trebitsch Ignácot, mint Bauer ezredes útitársát a Horthyval való tárgyaláson, megemlíti Zadravec István, a magyar Nemzeti Hadsereg táborigazgatója is emlékirataiban. Vö. ZADREVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Budapest, Kossuth Kiadó, 1967, 134.

Gustav von Kahr későbbi bajor tartományi főkormánybiztossal, Ludendorff-fal és Hitlerrel. Bethlen Kozma Miklóst, aki ekkoriban a Magyar Távirati Iroda igazgatója volt, küldte Münchenbe tárgyalni és tájékozódni 1922 tavaszán.¹² Kozma személyesen tárgyalt is Ludendorff-fal egy esetleges bajor-magyar együttműködési kezdeményezésről, melynek keretében a magyar kormányzati körök példának okáért fegyvereket vásároltak volna Németországból, a német tábornok azonban arra panaszkodott neki, hogy politikai befolyása az utóbbi időben jelentősen lecsökkent, illetve a bajor német politikusok között igen nagy a széthúzás, lényegében semmiben sem értenek egyet egymással.¹³ Bethlen ekkor Kozma Miklós és Gömbös Gyulatájékoztatása nyomán azt a következtetést vonta le, hogy a magyar kormány a bajorokkal akkor és ott semmiféle számára hasznos együttműködést nem remélhet, az ilyen irányú együttműködési tárgyalások pedig egy időre félbe

¹² ORMOS Mária, *Egy magyar médiavevő. Kozma Miklós*, PolgArt Kiadó, Budapest, 2001, 110–113.

¹³ ORMOS, i. m. 112.

is szakadtak.¹⁴ A Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság neve egyébként itt is felmerül, hiszen többek között a magyar kormány részéről éppen Siménfalvy Tihamér ezredes, a szervezet vezetője volt az egyik személy, aki a bajor és az osztrák szélsőjobboldallal is élénk kapcsolatot tartott benn.¹⁵

Az 1920-as évek elején a Bethlen-kormány konszolidációs politikájának okán a magyar kormány és a német szélsőjobboldali szervezetek közötti komolyabb együttműködési kísérletek alábbhagytak. Ezzel együtt azonban a magyar kormányzattal is szembenálló, bár olykor vele a közös érdekek mentén mégis összefogó nacionalista-irredenta szervezetek, elsősorban az ekkor még meghatározó, jelentős politikai befolyással és nagy taglétszámmal bíró Ébredő Magyarok Egyesülete továbbra is élénken keresték a hasonló ideológiai platformon lévő formációkkal a nemzetközi együttműködés lehetőségét, és elsősorban korábbi kapcsolataik mentén, német és osztrák irányban

¹⁴ ORMOS, i. m. 113.

¹⁵ NÁNDORI, i. m. 24–25.

tapogatódtak. 1921-ben Magyarország képviselőjében éppen az ÉME vett részt a Bécsben rendezett nemzetközi antiszemita találkozón, ahol felmerült egy Nemzetközi Antiszemita Szövetség megalakításának lehetősége is.¹⁶

1923 tájékán a magyar és a német jobboldali körök közötti politikai együttműködésre tett kísérletek – noha a magyar kormány ezekben láthatóan már nem vett részt – újra megélénkülni látszottak, e megújulás eredménye pedig egy igen különös, már-már szürreálisnak, képtelennek mondható, a bajor és a magyar fél komoly katonai együttműködésén alapuló államcsínykísérlet terve lett.

¹⁶ UNGVÁRY, i. m. 111.

A SZEMERE-BOBULA-ULAIN PUCCS TERV A FORRÁSOK TÜKRÉBEN, 1923. AUGUSZTUS– NOVEMBER

A *magyar sörpuccs* elképzelésének történetét – noha 1923–24-ben igen nagy sajtóvisszhangot váltott ki, illetve az említés szintjén megjelenik számos, a Horthy-korszak történetével foglalkozó szakmunkában¹⁷ – tudomásunk szerint eddig mindössze Serfőző Lajos írta meg részletesebben 1976-os, a Horthy-korszak első éveinek titkos radikális jobboldali szerveződéseivel foglalkozó tanulmányában.¹⁸ Serfőző tanulmánya, habár a maga idejében és témájában hiánypótló jelleggel

¹⁷ Pl. DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen Magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 137.; vagy a rendszerváltás utáni szakirodalomban: GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012, 221; illetve ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017, 127–128.; ORMOS Mária, i. m. 113.; UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919–1944*, Budapest–Pécs, Országos Széchenyi Könyvtár–Jelenkor Kiadó, 2012, 111–112.

¹⁸ SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922-1926-ban*.

bírt, elsősorban szekunder forrásokra támaszkodott, mint például korabeli sajtótermékek közleményei, vagy éppenséggel a parlament üléseit dokumentáló kiadványok, így megállapításai mindenképpen bizonyos fokú kritikával kezelendők. Nem tudjuk, nem tudhatjuk, hogy az 1970-es években Serfőző Lajosnak volt-e lehetősége Ulain Ferenc és társai perének Budapest Főváros Levéltárában őrzött, ma már mindenféle korlátozás nélkül bárki számára kutatható ügyiratának¹⁹ tanulmányozására, azonban tanulmánya a per levéltári forrásaira nem hivatkozik. Mivel a jelen tanulmány egy, a *magyar sörpuccs* után lezajlott per legfontosabb iratait közreadó forráskiadvány bevezetője szándékozik lenni, így mindenképp kötelessége elsősorban a rendelkezésre álló primer, és csak másodsorban az ügy recepcióját dokumentáló szekunder forrásokra támaszkodni.²⁰

¹⁹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610.

²⁰ Az esemény volt annyira jelentős a magyar történelemben, hogy Magyarország történeti kronológiájában is szerepeljen. Vö. *Magyarország történeti kronológiája 3. 1848–1944*, szerk. BENDA Kálmán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983, 890.

A magyar sörpuccs előkészületei tehát valamikor 1923 augusztusának elején kezdődhettek, amikor is Budapesten megjelent egy Friedrich „Fritz” Döhmel nevű, állítása szerint lipcsei születésű, kereskedelmi végzettséggel rendelkező német fiatalember, aki magát a Hitler-Ludendorff-féle bajor nemzetiszocialista mozgalom megbízottjának mondta, és különböző, első ránézésre hitelesnek tűnő ajánlólevelekkel felszerelve felkeresett számos korabeli magyar szélsőjobboldali szervezetet és közszereplőt.²¹ A nem tisztázott motivációkkal rendelkező Döhmel egyik első útja a korábban a bajor nacionalistákkal már korábban is kapcsolatokat ápoló Ébredő Magyarok Egyesülete Sörház utcai székházába vezetett, ahol mindenképpen az egyesület vezetőségi tagjaival akart volna találkozni.²² Első körben azonban csupán egy Gál József nevű

²¹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a magyar királyi államrendőrség budapesti főkapitányához.

²² Vö. HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

radikális jobboldali újságíróval találkozott, aki felajánlotta neki, hogy elviszi az egyesület egyik vezetőségi tagjához, a közelben lakó Prónay Pál századoshoz. Prónay a visszaemlékezéseiben maga is leírja, hogy Döhmel felkereste a lakásán, azonban ő maga nem sok hitelt adott a német fiatalember által előadottaknak, és kitessékelte otthonából. Fritz Döhmel, ez a látszólag élelmes, talpraesett fiatalember azonban nem adta fel, és folytatta a magyar szélsőjobboldali körökkel való kapcsolatfelvételi kísérleteit, így jutott el – feltehetőleg ugyancsak az említett Gál József közvetítésével – Bobula Tituszhoz, az Amerikai Egyesült Államokból hazatért jómódú, zavaros, ám mindenképpen radikális jobboldali elveket valló magyar építészmérnökhöz, illetve annak barátjához, dr. Szemere Béla kórházigazgató főorvoshoz, a korszak ismert szélsőjobboldali figurájához és annak köréhez. Szemere korábban az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete (ÁBM), egy, a tanácsköztársaság leverése után állami jóváhagyással alakult felfegyverzett, ám erre az időre már a Nemzeti Munkavédelmi Hivatal²³

²³ A Nemzeti Munkavédelem megszervezéséről a Minisztertanács

irányítása alá vont, lényegét tekintve felosztatott, de legalábbis jóval szorosabb állami kontroll alá szorított segédrendőri milícia vezetője volt. Szemere Béla, mint továbbra is az ÁBM de facto parancsnoka, illetve Bobula Titusz, aki feltehetőleg pénzzel támogatta a magyar szélsőjobboldali mozgalmakat, ekkoriban már minden jel szerint komolyan gondolkoztak azon, hogyan lehetne a Bethlen-kormányt eltávolítani és a hatalmat magukhoz ragadni, ám tevékenységük a pusztá tervezettségben merült ki.²⁴ Hogy Fritz Döhmel pontosan mikor vette fel a kapcsolatot Szemere Bélával és Bobula Titusszal, az arra vonatkozó információk ellentmondásosak, azonban valószínűsíthető, hogy a Szemere Béla vezette Magyar Kultúrliga Egyesület tagjaival már 1923 augusztusában

1921. október 28-án hozott határozata alapján a belügyminiszter III-III/VII.a/1921 sz. bizalmas rendelete intézkedett. 1922. augusztus 4-én a belügyminiszter kérte a Nemzeti Munkavédelem állományának növelését (HU-MNL-OL-K 27-1922. 08. 04./33. napirendi pont). A szervezet tagjait részben az állami alkalmazottak közül toborozták, részben egyetemi hallgatókat igyekeztek beszervezni, de tagjai közé kerültek egykori különítményesek és nemzetvédelmi milicisták is.

²⁴ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Dr. Szemere Béla vallomása.

kapcsolatban állt valamilyen szinten.²⁵ Úgy tűnik azonban, Döhmel a Gellért Szállóban lakosztályt bérlő Bobula Tituszt kereshette meg 1923. október 31-e tájékán, aki szinte azonnal telefonált Szemere Bélának, hogy az látogassa meg őt a szállodában. Szemere és Döhmel talán nem ekkor talákoztak először, mindenesetre az eléjük tárt dokumentumok alapján úgy tűnik, ekkor mind Bobula, mind Szemere elhitték, hogy Fritz Döhmel valóban a bajor nacionalista szervezetek teljhatalmú megbízottja, aki azért jár Magyarországon, hogy a hasonló elveket valló magyar szélsőjobboldali szervezetekkel konkrét együttműködésről kössön megállapodást. A tárgyalások németül folytak, a németül nem tudó Szemerének pedig Bobula fordította a Döhmel által előadottakat. Döhmel arról érdeklődött, hogy Szemere, mint az ÁBM volt parancsnoka, hány embert tudna fegyverbe szólítani egy hatalomátvételi kísérlet esetén, mire Szemere azt felelte, noha az ÁBM-et korábban egyáltalán nem államellenes

²⁵ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai bűnügyében.

összeesküvés céljára hozták létre, bizonyára lennének emberek a szervezetből, akik hajlandók az ügy mellé állni.²⁶ Az arra vonatkozó információk ugyancsak ellentmondásosak, vajon az ÁBM tagjainak többsége korábban beszolgáltatta-e a szolgálati fegyverét, annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy Szemeréék mögött komoly fegyveres erő akkor és ott semmiképpen sem állt.

A felek ezután arról értekeztek, ki az, akit be lehetne vonni abból a célból, hogy meggyőződhessen Döhmel állításainak valóságáról, és a német, elsősorban bajor viszonyok avatott ismerője a magyar politikai életben. A választás szinte kézenfekvő módon esett dr. Ulain Ferenc ügyvédre és nemzetgyűlési képviselőre, a kormánypártból kivált későbbi Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt, közkeletű nevén a Fajvédő Párt egyik alapítójára, az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagjára, az egyesület politikai lapja, a *Szózat* szerkesztőjére esett. Ulain német szélsőjobboldali szervezetekkel és politikusokkal való kapcsolata, valamint Adolf Hitlerrel való

²⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo.

személyes ismeretsége ez időben köztudomásúak voltak, sőt, éppen a szóban forgó 1923-as év elején járt személyesen Münchenben és találkozott több ízben is Hitlerrel, hogy a bajor és a magyar nacionalista szervezetek között valamiféle együttműködési megállapodást hozzon tető alá.²⁷ A tárgyalások azonban ekkor félbeszakadtak, Ulain Ferencben pedig, akit az őt régebb óta ismerő Bobula Titusz ugyancsak sürgősen a lakására rendelt, újra felcsillant a remény a német-magyar nacionalista szervezetek közti együttműködés megszervezésére. Ulain november 6-án délután jelent meg Bobula lakásán, ahol az bemutatta neki Döhmelt és Szemere Bélát. Döhmel és Ulain ekkor hosszan értekeztek a bajor politikai viszonyokról, Ulain pedig úgy vélte, az állítólagos német küldött olyan dolgokat tud, amelyeket nem tudhatna, ha nem valóban a Hitler-Ludendorff-féle bajor nemzetiszocialista mozgalom megbízottja lenne. Fritz Döhmel tehát minden kétséget kizáróan meggyőzte Ulain Ferencet saját kilétével és a bajorok kapcsolatfelvételi szándékának valódiságával

²⁷ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Dr. Ulain Ferenc vallomása.

kapcsolatban, ezzel pedig a furcsa összeesküvés új szintre lépett, hiszen most már egy tényleges politikai befolyással rendelkező nemzetgyűlési képviselő is belépett annak tagjai közé.

Bobulában azonban mégis némi kétely Döhmel személyazonosságát és céljait illetően, hiszen barátja, Homonnay Jenő, ugyancsak radikális jobboldali eszméket valló szobrászművész valamivel korábban felhívta a figyelmét, hogy értesülései szerint Budapesten az utóbbi időben többször megfordult egy német szélhámos, aki Hitler és Ludendorff emberének adja ki magát, és ezen a címen próbál meg pénzt kicsalni a magyar nacionalista szervezetektől.²⁸ Bobula tehát elhatározta, hogy szembesíti Döhmelt és Homonnayt, ami végül meg is történt november 6-án, Homonnay azonban a szembesítéskor azt mondta, feltehetőleg nem Döhmel az a bizonyos német szélhámos, akinek a tevékenységéről neki értesülései vannak.²⁹ Hogy ezt a feltevését mire alapozta, az nem

²⁸ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Bobula Titusz vallomása, valamint uo: Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a magyar királyi államrendőrség budapesti főkapitányához.

²⁹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo.

egészen világos, azonban az összeesküvők, miután már látszólag minden kétséget kizáróan meggyőződtek arról, hogy Fritz Döhmel valóban Ludendorff és Hitler megbízottja, elkezdtek konkretizálni a tevékenységüket, és egyeztetéseket folytattak arról, miként is kellene megdönteni a Bethlen-kormányt. Döhmel állítólag olyan német nyelvű nyomtatványokat is mutatott a magyar összeesküvőknek, mely felhatalmazta őt arra, hogy a magyar félnek ígéretet tegyen tizennégyezer jól felfegyverzett bajor önkéntes katona Magyarországra való átküldésére, akik mindenképpen segítik majd a magyar szélsőjobboldali erőket a Bethlen-kormány megdöntésében. Szó volt arról is, hogy az összeesküvésbe bevonnák Héjjas Iván és Prónay Pál különítményparancsnokokat, azonban, hogy az ő megkeresésük és beszerzésük meddig jutott, és mennyire komolyan támogatták (volna) az összeesküvőket ekkora már jóval szorosabb állami irányítás alatt álló katonai különítményeikkel, arról ellentmondásosak a fennmaradt információk.³⁰

³⁰ Szemere Béla vallomásában azt mondta, Héjjas és Prónay neve szóba került, Bobula Titusz állítólag azt mondta Döhmelnek, a két

Az összeesküvők a rendelkezésre álló források alapján arról is konkrét egyeztetéseket folytattak, hogy a Bethlen-kormányból kik azok a politikusok, akiket egy hatalomátvételi kísérlet esetén internálni és / vagy meggyilkolni szükséges, és bár ebben látszólag nem egészen értettek egyet, abban igen, hogy csak Nagy Emil igazságügyi és Nagyatádi Szabó István földművelésügyi minisztert hagynák meg esetleg a pozíciójában, a kormány többi tagját mindenképpen el kell mozdítani a helyükről. Szemere és Bobula állítólag leginkább a kormánytagok meggyilkolásának pártján állt, míg Ulain egykori kormánypárti politikusként mérsékeltebb állásponton volt, és megelégedett volna a rezsimváltás szempontjából nemkívánatos személyek internálásával.³¹ Szó volt még a magyar és a segítségükre érkező német szabadcsapatok konkrét felvonulási tervéről, valamint zsidó vezetők, közéleti személyiségek elleni merényletekről, és egy, a tervek szerint mintegy ötezer zsidó

különítményparancsnok minden bizonnyal a puccskísérlet mellé áll majd, ha oda kerül a sor.

³¹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

meggyilkolását célzó pogromról is,³² noha ezt a résztvevők később Döhmel kivételével lelepleződésük után kategorikusan tagadták.

A felek mindenesetre – feltehetőleg Döhmel kezdeményezésére – írásbeli szerződést is fogalmaztak német nyelven arról, miként is tudna együttműködni irredenta és antiszemita céljai megvalósításában a (majdan létrehozandó önálló) bajor és a (Bethlen-kormány erőszakos eltávolítása után egy új, radikális jobboldali kormányzat vezetése alatt álló) magyar állam.³³ Az iratot kétségtelenül maga Fritz Döhmel fogalmazta németül, az pedig összesen tizenegy cikkelyben és három mellékletben foglalkozott politikai, katonai és gazdasági kérdésekkel. A dokumentum lényege az volt, hogy az újonnan

³² HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo.

³³ A szerződés írásba foglalásának tényét Szemere, Bobula, Ulain és Döhmel vallomása egybehangzóan megerősíti. Habár a per iratai között a szerződés eredeti példánya nem maradt fenn, a rendőrség, nyilván, hogy saját pozitív szerepét kiemelve az összeesküvés leleplezésében, hozzájárult a szerződéstervezet magyar fordításának közléséhez a sajtóban. [Szerző nélkül], *Ulain szerződése a horogkeresztesekkel. A rendőrség közzétette a Hitlerékkal kötött megállapodásokat*, Friss Újság, 1923. november 10., 2.

megalakuló bajor állam el fogja ismerni az újonnan megalakuló magyar államot, mégpedig annak 1914-es, az első világháború és a trianoni békeszerződés életbe lépése előtti államhatáraival. A szerződő államok pedig, miután sikerült „általuk célszerűnek ítélt rezsimeket” hatalomra juttatniuk saját országukban, katonailag is mindenben igyekeznek segíteni egymást – elsősorban a kisantant Csehszlovákia ellen fognak össze és nyújtanak egymásnak kölcsönös katonai segítséget, ha az akár Bajorországot, akár Magyarországot megtámadná. A szerződés 11-ik cikkelye szerint a megállapodás ideiglenes jelleggel bírt, az újonnan alkotott államok pedig a nacionalista rezsimek hatalomátvétele után szabályozták volna egymáshoz való végleges viszonyukat. A szerződést Szemere, Bobula és Ulain november 5-én írták alá, mint a németül *Völkisch-Nationaler Aktionsausschuss Ungarns*³⁴ névre keresztelt, újonnan létrehozott

³⁴ Völkisch-Nationaler Aktionsausschuss Ungarns = kb. Magyar Népi-nemzeti Végrehajtó Bizottság.

nacionalista szerveződés³⁵ vezetősége, és amelyet a tervek szerint Münchenben kellett volna majd német (bajor) részről aláírnia Ludendorffnak és Hitlernek.³⁶ Szemere Béla állítólag vonakodott a szerződést aláírni, mert ebben a stádiumban, amíg tényleges tárgyalás nem történt a bajor féllel, komolytalannak és szükségtelennek tartotta, Bobula és Döhmel győzködésére végül mégis aláírta azt.³⁷

A több példányban készült szerződés egyik példányát végül Ulain Ferenc maga is aláírta, ám a második példánynál már meggondolta magát, mert a dolgot átgondolva úgy vélte, komolytalan dolog. Furcsának tartotta az ötletet, hogy többek között egy amerikai állampolgár ír alá a magyar állam nevében bármit is, és leginkább személyesen akart arról mihamarabb meggyőződni, hogy Ludendorff és Hitler valóban

³⁵ Tóth Tibor a hungarista emigrációról szóló monográfiájában a Szemere-Bobula-Ulain-csoportot az egyik első magyar nemzetiszocialista szerveződésnek tekinti. Vö. TÓTH Tibor, *A hungarista mozgalom emigrációtörténete az „Út és cél” és a „Hungarista Tájékoztató” című sajtótermékek tükrében*, Debrecen, Debrecen University Press, 2008, 11.

³⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

³⁷ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Ulain Ferenc vallomása.

ennyire komolyan gondolják-e a magyar irredenta szervezetekkel való lehetséges együttműködést, illetve mind a magyar, mind a bajor állam radikális átalakítását.³⁸

Az összeesküvők ezek után, november 5-én este ismét összegyűltek Bobula Titusz lakásán, ahol Ulainnal közölték, hogy egy korábban az együttműködési szándék visszaigazolása végett már korábban Münchenbe küldött futár visszatért, és értesítést hozott, mely szerint Hitler és Ludendorff személyesen akarják őt fogadni, és várnak rá Münchenben november 7-én este nyolc órakor.³⁹ Ulain az útra negyven dollár támogatást kapott Bobulától, majd – a szerződés egy példányát állítólag gondosan nadrágja farrészébe varrva, hogy megmotozása esetén azt nála meg ne találják⁴⁰ –, 1923. november 6-án vonattal Münchenbe indult, hogy Ludendorff-fal és Hitlerrel találkozzék.

Ulain Ferenc azonban soha nem jutott ki Münchenbe, így a bajor nacionalista politikusokkal sem találkozhatott. Hegyes-

³⁸ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo.

³⁹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo.

⁴⁰ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

halomnál, az osztrák-magyar határon ugyanis detektívek kíséretében feltartóztatta Záborszky Miklós rendőrfogalmazó, aki közölte vele, hogy a hatóságok tudnak a politikai összeesküvésről, melyben Ulain is részt vesz, és elkobozta tőle a Hitler-Ludendorff-féle szervezetnek szánt küldeményt.⁴¹ Ulain Ferencet ekkor még mentelmi jogára való tekintettel nem vették őrizetbe, azonban a rendőrök nyomatékosan megkérték, hogy másnap fáradjon be az államrendőrség budapesti főkapitányságára az ügy tisztázása végett, ahol már őrizetbe is vették, és nem sokkal később dr. Szemere Bélát és Bobula Titusz is ugyanerre a sorsra jutott.⁴²

Itt válhatott világossá Ulain számára is, hogy az összeesküvés nem került el a rendőrség figyelmét, a rendelkezésre álló forrásokból pedig egyértelműen kiderül, hogy a hatóságok Ulain Münchenbe utazási kísérletekor már hetek óta figyelték a Szemere-Bobula-Ulain-csoport ténykedéseit.

⁴¹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében, valamint: SERFÖZŐ, i. m. 23.

⁴² SERFÖZŐ, i. m. 19.

Ahhoz pedig, hogy megértsük, a rendőrség hogyan és miért kísérte figyelemmel a – mondhatni, egyébként meglehetősen naiv – összeesküvők tevékenységét gyakorlatilag a kezdetektől, néhány hetet vissza kell mennünk az időben. Mint azt korábban említettük, a rendelkezésre álló adatok alapján Fritz Döhmel 1923 augusztusában tűnt fel Budapesten, mint a bajor-német nemzetiszocialista szervezet lobbistája. Budapesti tartózkodásának augusztus és október közötti részletei ugyan homályosak, annyi bizonyosnak tűnik, hogy ezidőtájt nem Fritz Döhmel volt Budapesten a bajor nemzetiszocialisták egyetlen állítólagos megbízottja – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomásában ugyanis azt állította, hogy az 1923. év őszén nem kevesebb, mint ötvenhét (!) olyan bajor illetőségű fiatalember fordult meg a magyar fővárosban, aki a Hitler-Ludendorff-féle szervezet megbízottjának mondta magát, és az Ébredő Magyarok Egyesületének címzett ajánlólevéllel volt ellátva.⁴³ Ezeknek az embereknek a többségét a rendőrség

⁴³ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomása.

beazonosította, egy ideig megfigyelte őket, majd őrizetbe vették és kiutasították őket Magyarország területéről.⁴⁴ Fritz Döhmel tehát lehetett volna éppenséggel egy a számos Hitler-megbízott közül, akik közelebből meg nem határozott, konkrét politikai együttműködésben még meg nem nyilvánuló, ugyanakkor kétségkívül élénk kapcsolatfelvételi kísérleteket folytattak a magyarországi szélsőjobboldal szervezeteivel, ezek közül is kiemelten az Ébredő Magyarok Egyesületével.

Úgy tűnik azonban, Döhmel ennél valamivel több volt, ugyanis már a kezdet kezdetén sem csupán a magyar nacionalista szervezetekkel kereste a kapcsolatot – e rejtélyes, nem tisztázott motivációkkal bíró német fiatalember (talán nyereségvágyból, talán másféle indíttatásból is) augusztus 20-a körül felkereste a Neues Pester Journal, illetve az Egyenlőség című liberális lapok szerkesztőségét, hogy lerántsa a leplet a Szemere és Bobula által tervezett, antiszemita-irredenta államellenes összeesküvésről. Ellátogatott a Pesti Izraelita Hitközséghez is, innen közvetítették tovább a

⁴⁴ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo.

zsidó származású Vázsonyi Vilmos polgári liberális nemzetgyűlési képviselőhöz, aki láthatólag komolyan vette Döhmel állításait a készülő szélsőjobboldali puccsról és pogromról, majd Fábián Béla képviselőtársa segítségével elintézte, hogy a német fiatalembert a legnagyobb titokban magas rangú kormánytagok fogadják a parlamentben.⁴⁵ 1923. augusztus 24-én a parlamentben Daruváry Géza külügyminiszter és miniszterelnök-helyettes, Rakovszky Iván belügyminiszter, valamint Kánya Kálmán, a külügyminiszter állandó helyettese hallgatták meg Döhmelt, aki részletesen előadta, értelmezése szerint mire készülnek az összeesküvők, és hogy tevékenységüket a kormánynak igen komolyan kellene vennie.⁴⁶ Rakovszky belügyminiszter utasítására a rendőrség elrendelte a nyomozást, ám miután Döhmel úgy észlelte, az általa előadottaknak a

⁴⁵ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntető-törvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁴⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntető-törvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

kormány és a hatóság nem sok hitelt adnak, elment a szociáldemokrata Népszava szerkesztőségébe is, hogy az összeesküvést – lehetőleg valamiféle pénzjutalomért cserébe – megszellőztesse, illetve ismételten Vázsonyi Vilmos közvetítésével személyes találkozót kért a nyomozást vezető Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettestől. Érdekes momentum, hogy ez idő tájt Vázsonyi Vilmos fia, Vázsonyi János szállást biztosított Döhmel számára, pénzadománnyal látta el, illetve jó minőségű ruhát is vásárolt neki.⁴⁷ A német fiatalembernek tehát – bármik is voltak a valós szándékai – egy ideig úgy látszott, sikerült magas rangú politikusok bizalmába férkőznie.

Hetényi főkapitány-helyettes a jelek szerint ugyancsak igyekezett komolyan venni a Döhmel által előadottakat, bármennyire is kételkedett annak szavában, és Hirsch Sándor államrendőrségi detektívfelügyelő kíséretében Münchenbe küldte Döhmelt annak felderítése végett, vajon tényleg fennállhat-e valamiféle, az eddigi kapcsolatfelvételi kísérleteken túlmutató, komolyabb együttműködés lehetősége a német

⁴⁷ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

és a magyar szélsőjobboldali szervezetek között.⁴⁸ Hogy Münchenben pontosan mi történt, az a források alapján nem tisztázható pontosan, Fritz Döhmel mindenestre vallomásaiban azt adta elő, hogy Hirsch Sándorral együtt Münchenben Hitler egyik bizalmasával, egy bizonyos Christian Weberrel léptek kapcsolatba, aki nagyon előnyösnek vélte a magyarországi nacionalista szervezetekkel való összeköttetést, és még azt is felajánlotta, hogy akár ő maga egy pár száz fős bajor terrorkülönítmény élén Magyarországra utazik, mely segít a magyar radikálisoknak elmozdítani a kormányt és átvenni a politikai hatalmat.⁴⁹ Ezek után – legalábbis Döhmel vallomása szerint – a rendőrséggel abban maradt, hogy az egy detektívet küld beépített emberként a Szemere-Bobula-Ulain csoport megbeszéléseire, akit ő majd hitlerista bajor katonaként mutat be. Erre a célra a legalkalmasabbnak az államrendőrség részéről a németül anyanyelvi szinten beszélő

⁴⁸ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁴⁹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

Seibold Jenő detektívfelügyelő tűnt, aki Hetényi megbízásából egy ideje már figyelte az elvileg a rendőrségnek dolgozó Döhmelt is, és akit Döhmel Bobulának végül valóban, mint Franz Müller bajor őrmestert mutatott be.⁵⁰ Erre a konspiratív beépülési kísérletre azonban – a detektívfelügyelő vallomása szerint – csak a legvégén, november 6-án került sor, nem sokkal azelőtt, hogy a München felé úton lévő Ulain Ferencet az osztrák-magyar határon feltartóztatták.

Noha a magyar összeesküvők végig a lehető leglelkesebben tevékenykedtek, látszólag mit sem sejtve arról, hogy Hitler és Ludendorff állítólagos megbízottja valamiféle provokátor, de legalábbis kettős / többes játékot játszik, aki összeesküvéseket lényegében eladta a kormánynak, arra is mutatnak adatok, hogy maguknak is tudniuk kellett arról, hogy tevékenységük korántsem zajlik a legnagyobb titokban. Hetényi Imre maga is előadta vallomásában, hogy Prónay Pálon keresztül, aki más természetű ügyben járt nála a

⁵⁰ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Seibold Jenő detektívfelügyelő vallomása.

főkapitányságon, már 1923 szeptemberében figyelmeztette⁵¹ Szemere Bélát, hogy a rendőrség tud az összeesküvéstervről, és hogy a Szemerekör lehetőleg hagyjon fel képtelen és az országra nézve káros következményeket sejtető tevékenységével. Sőt, miután a Prónay által küldött üzenet nem igazán használt, Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány személyesen is magához hívatta Szemerét, és nyomatékosan figyelmeztette, hogy hagyjon fel államellenes terveivel, azonban ez a figyelmeztetés sem használt túl sokat, és az összeesküvők tovább szövögették a Bethlen-kormány megdöntésére vonatkozó zavaros elképzeléseiket.⁵²

Letartóztatásuk után mind Szemere, mind Bobula, mind pedig Ulain vallomásaikban kategorikusan tagadták, hogy a magyar állam és kormány megdöntésére szóttek volna

⁵¹ Szemere Béla, mint egy, a belügyminisztérium irányítása és az államrendőrség felügyelete alá tartozó, polgári segédrendőri szervezet korábbi parancsnoka, nyilván szoros együttműködésben és személyes kapcsolatban állt a rendészeti vezetőkkel, és ezek a kapcsolatai egy ideig talán meg is védték a felelősségre vonástól.

⁵² HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomása.

összeesküvést, és noha mindnyájan részleges beismerő vallomást tettek arra vonatkozóan, hogy valóban keresték, vagy legalábbis keresték volna a bajor-német szélsőjobboddallal a kapcsolatfelvétel lehetőségét. Lényegében mindhárman azt adták elő, hogy sikeres kapcsolatfelvétel és együttműködési megállapodás esetén német kapcsolataikat a magyar állam és kormány javára használták volna fel, utólag pedig jelentést kívántak volna a kormánynak és személyesen Horthy Miklós kormányzónak, így legfeljebb afféle önjelölt diplomatákként jártak el, de semmiképpen sem szóttek államellenes összeesküvést vagy készültek erőszakos hatalomátvételre.

Bobula Titusz eleinte semmit nem volt hajlandó mondani az őt kihallgató rendőröknek és ügyészeknek, és arra hivatkozva, hogy ő amerikai állampolgár, fogvatartását szubjektíve teljesen jogellenesnek ítélte, csak később ismerte be részlegesen, hogy részt vett az összeesküvésben, de minden erőszakos hatalomátvételi szándék vagy antiszemita

pogromra történő előkészület vádját határozottan visszautasította.⁵³

Szemere Béla ellenben szinte rögtön az elején önként elég részletes vallomást tett, és szervezkedését igyekezett a lehető legegélyesebb színben feltüntetni, továbbá azzal mentegetőzött, hogy mivel németül nem tud, a tárgyalások pedig többnyire a csak németül beszélő Fritz Döhmelre tekintettel németül folytak, összeesküvőtársai csak annyit osztottak meg vele az elhangzottakból, amennyit jónak láttak, ő a német nyelvtudás hiánya okán a megbeszélések tényleges tartalmát ellenőrizni nem tudta.⁵⁴

Az összeesküvés három kulcsfigurája közül a jogvégzett és gyakorló ügyvédként tevékenykedő Ulain Ferenc tette talán a legjózanabb vallomást, beismerve, hogy már korábban is személyes kapcsolatban állt Ludendorff-fal és Hitlerrel, és bajor össze-köttetéseit mindenképpen csak és kizárólag a magyar állam javára, a területi revíziós igények szolgálatába állítva használta volna fel. Magát

⁵³ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Bobula Titusz vallomása.

⁵⁴ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Szemere Béla vallomása.

mentendő, igyekezett kihangsúlyozni, hogy a Szemere-körben elhangzott megbeszéléseket, terveket abban a formában komolytalannak, gyerekesnek tartotta, a Döhmel által szorgalmazott szerződést pedig még inkább, hiszen a megbeszélések akkor és ott egyoldalúak voltak, mindenféle konkrétum nélkül. Azt ugyan többé-kevésbé elhitte, hogy Döhmel valóban a bajor szélsőjobboldal megbízottja, hiszen látszólag olyan ismeretekkel rendelkezett, amelyek ezt igazolták, azonban mindenképpen szükségesnek tartotta a Hitlerrel és Ludendorff-fal folytatandó személyes tárgyalásokat, továbbá annak függvényében tartotta átgondolandónak a továbbiakat, hogy a német fél mit is tud végül megvalósítani odahaza a saját elképzeléseiből.⁵⁵ Magát mentendő és tisztázandó, Ulain rögtön feltartóztatása után egy – túlzásoktól persze nem mentes – memorandumot is küldött Horthy Miklós kormányzónak, melyben beszámol a Hitler-Ludendorff-csoporttal való korábbi tárgyalásairól és az esetleges német-magyar együttműködés lehetséges távlatairól, valamint a Hitlerrel és Ludendorff-fal való személyes

⁵⁵ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Ulain Ferenc vallomása.

ismeretségét, a német nemzetiszocialista politikusok megbízhatóságát, a velük kötendő katonai szövetség szándékának komolyságát és pl. egy csehszlovák támadással szemben alkalmazható előnyeit hangsúlyozza.⁵⁶ Ulain e memorandumában egészen konkrétan Ludendorffék 28000 katonájáról ír, akiket tüzérséggel és speciális legénységgel kiegészítve hajlandóak lennének a Magyar Királyság támogatására rendelni, és akiknek segítségével akár egy, a nyugat-magyarországi felkeléshez hasonló kisebb gerillaháború keretében lehetne visszafoglalni a Felvidék egy részét.⁵⁷ Ulain továbbá azt is hangsúlyozza, hogy megítélése szerint Hitler és Ludendorff ugyan a túlzottan mérsékelt politikát követő Bethlen-kormány felé kissé bizalmatlanok, ezért is keresték a kapcsolatot Fritz Döhmel útján kormányon

⁵⁶ Ulain Ferenc memoranduma Horthy kormányzóhoz Hitlerrel, Ludendorff-fal és más német nemzetiszocialistákkal való tárgyalásairól, 1923. november eleje, közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 328–330.

⁵⁷ Uo. 329.

kívüli magyar politikusokkal, Horthy, mint államfő felé azonban maximális bizalommal viseltetnek, egyúttal kéri Horthyt, hogy ha Fritz Döhmelt, e szerinte a végletekig tisztességes német hazafit letartóztatták volna, akkor engedjék szabadon, mert az talán enyhítheti a magyar és a német fél között ennek kapcsán támadó feszültséget.⁵⁸

Szemerét, Bobulát és Ulaint végül lázadás előidézésére létrejött szövetség büntetével gyanúsították és vádolták meg, Ulain Ferenc mentelmi jogának ügyét pedig a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága 1923 novemberének utolsó napjaiban tárgyalta, és a részletekre kiterjedő, igen alapos vizsgálatot folytatott le.⁵⁹ Nagy Emil igazságügyi miniszter első körben Ulain és társai ellen először statáriális büntetőeljárás megindítását kezdeményezte, azonban később változtatott a véleményén, és Ulainék puccstervét a rendes bíróságra tartozó,

⁵⁸ Uo. 330.

⁵⁹ Habár Serfőző Lajos idézett tanulmánya a magyar sörpuccs levéltári forrásaira nem hivatkozik, a nemzetgyűlésben az ügy kapcsán elhangzottakat jól összefoglalja.

közönséges bűnügynek ítélte meg.⁶⁰ A szélsőjobboldali nemzetgyűlési képviselők igyekeztek menteni Ulaint és társait, Eckhardt Tibor, Gömbös Gyula és Lendvai István kisebbiteni igyekeztek az ügyet, illetve azt hangsúlyozták, hogy Ulain és társai hatósági beugratás, a rendőrség által felbérelt agent provocateur áldozatai, és elsősorban Pakots József és Vázsonyi Vilmos polgári liberális képviselőkkel szemben fogalmaztak meg komoly vádakot, akiknek célja szerintük a fajvédő politikusok nyílt lejáratása volt.⁶¹ Gömbös ugyanakkor amellett is érvelt, hogy Ulain Ferenc saját elhatározásából vette fel a kapcsolatot Szemere Bélával és Bobula Titusszal, tehát tevékenysége semmiképpen sem minősíti az egész fajvédő képviselőcsoportot.⁶²

Helyzetjelentést küldött a kormányzónak Kozma Miklós, a korszak igen befolyásos háttérpolitikusa, ekkoriban a Magyar Távirati

⁶⁰ SERFŐZŐ, i. m. 24.

⁶¹ Nemzetgyűlési Napló, 1922. XVII. kötet, 112–117. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 25.

⁶² Nemzetgyűlési Napló, 1922. XVII. kötet, 189–191. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 25.

Iroda igazgatója is, melyben Ulain Ferencet és társait zavaros fantasztáknak, Fritz Döhmelt, a bajor nemzetiszocialisták állítólagos megbízottját mind az összeesküvőket, mind pedig a magyar államapparátust és politikusokat anyagi haszonszerzés céljából félrevezető nemzetközi kalandornak, a Szemere-Bobula-Ulain puccstervet pedig komolytalan, a magyar kormányra és államra valós veszélyt nem jelentő szervezkedésnek aposztrofálja, amely mögött sem komoly politikai, sem fegyveres erő egy percig sem állt.⁶³ Kozma azt is megemlíti, hogy feltehetőleg ez is csak egy volt az 1920-as évek elejének számos nevetséges, szélsőjobbról kiinduló puccskísérlete közül, és hogy a rendőrség ironikus módon itt is letartóztatta azt a néhány embert, akit hasonló próbálkozásokkor mindig le szokott tartóztatni, de kiderült, hogy még ezek az illetők sem igazán vettek részt Ulain szervezkedésében, mert Ulain Ferencet még az

⁶³ Kozma Miklós helyzetjelentése Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő akciójáról, 1923. november 26., közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 330–331.

Ébredő Magyarok Egyesületében is sokan zavaros elméjű és megbízhatatlan politikusnak tartják.⁶⁴

A parlament mentelmi bizottságának 1923. november 22-ei keltezésű jelentése dr. Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő mentelmi

⁶⁴ Uo. 331. Kozma Miklósnak abban valóban igaza van, hogy az 1920-as évek első felében a szélsőjobboldal számos szereplője szerette volna megdönteni a konszolidációra törekvő Bethlen-kormányt. E puccstervek persze komolytalanok voltak, ám szinte mindegyik mögött felsejlett az Ébredő Magyarok Egyesülete. Épp ugyanebben az időben, 1923 augusztusában esküdött össze néhány társával például Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy, az ÉME nemzetvédelmi főosztályának vezetője is. Az összeesküvőket a rendőrség elfogta, a vád alól azonban végül felmentették őket. Vö. HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Apor Viktor és társai pere. Ebben az összeesküvésben, miként az Ulain-ügyben is felmerült Prónay Pál, az ekkora Horthy belső köréből már egyre inkább kiszoruló különítményparancsnok neve. A személyi átfedéseket ugyancsak jól mutatja, hogy Ulain Ferenc számos esetben működött közre a jórészt ugyancsak az ÉME-hez köthető radikális jobboldali bűnelkövetők védőügyvédjeként, például a hírhedt bombaperben, melynek vádlottjai, Márffy József és társai, az ÉME ifjú milicistái nyolc ember halálát okozták egy, az Erzsébetvárosi Demokrata Körben elkövetett bombamerénylet elkövetésével 1922 áprilisában. Vö. HU-BFL-VII-5-c-25646/1924 – Márffy József és társai pere.

jogának felfüggesztését javasolta a nemzetgyűlésnek, mégpedig azzal az indoklással, hogy Ulain a terhére rótt cselekmény elkövetésével, azaz lázadás előidézésére irányuló szövetség létesítésével alaposan gyanúsítható, fogvatartása pedig teljesen indokolt és jogszerű. Hiszen Ulain valóban szövetségben állt Szemere Bélával és Bobula Titusszal, akikkel hárman Fritz Döhmel, e tisztázatlan személyazonosságú német egyén közreműködésével a bajor forradalmi szervezetekkel való kapcsolatfelvételt és együttműködést terveztek, melynek célja minden bizonnyal a magyar kormány erőszakos eltávolítása és új hatalmi berendezkedés kialakítása lett volna. Ulaint a rendőrség a bűncselekmény megvalósítása közben tetten érte, hiszen 1923. november 7-én a Münchenbe tartó vonaton tartóztatták fel Hegyeshalomnál, és megtalálták nála a bajor és a magyar nacionalista szervezetek közötti együttműködési szándék egyértelmű bizonyítékául szolgáló, német nyelven fogalmazott dokumentumokat, melyeket ott és akkor le is foglaltak tőle.⁶⁵

⁶⁵ A nemzetgyűlés mentelmi bizottságának jelentése lázadás előkészítésére létrejött szövetség büntette miatt gyanúsított és

Ulain Ferenc és társai büntetőügyét a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék dr. Langer Jenő elnökletével 1923 decemberében és januárjában tárgyalta. A tárgyalásról számos sajtótermék, köztük az Ébredő Magyarok Egyesületének maga Ulain Ferenc által szerkesztett szélsőjobboldali lapja, a Szózat is tudósított, és természetesen igyekezett megvédeni a balul sikerült puccskísérlet főszereplőit. A Szózatban ügyvédjén keresztül az ekkor a müncheni sörpuccs miatt büntetőeljárás alatt álló Adolf Hitler is kiadott egy sajtónyilatkozatot, mely szerint Fritz Döhmel sosem volt az ő vagy politikai pártja megbízottja, és a bajor nemzetiszocialistáknak sosem állt szándékában a magyar állam belügyeibe beavatkozni:

„Hitler készséggel nyilatkozott az Ulain-ügyről. Szavait ügyvédje az alábbi írott nyilatkozatba foglalta:

tettenkapás folytán 1923. november 6-ika óta őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban levő dr. Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő mentelmi ügyében, Nemzetgyűlési Irományok, 1923/331, 135–142.

Hitler úr engem, mint védőügyvédjét, felhatalmazott, hogy nevében az ön kérdéseire a következő választ adjam:

- 1. Döhmel Frigyes nevű egyén Hitler úr előtt teljesen ismeretlen. Hitler úr sem vele, sem mással soha a magyar kormány leküzdésére (Bekämpfung) vonatkozó szerződést nem kötött, sem pedig nincs szándékában kötni.*
- 2. Hitler úr sohasem gondolt arra, hogy embereit Magyarországra küldje. Tréfás hangon jelentette ki előttem, hogy léghajók nem állanak rendelkezésére, más szállítóeszközökkel pedig nem is igen volna célszerű csapatokat Magyarországra útbaindítani.*
- 3. Hitler úr sohasem gondolt arra, hogy Magyarországra utazzon, és ott tanárnak adja ki magát, és távol áll tőle az a gondolat, hogy a magyar belügyekbe avatkozzon.*
- 4. Végül a következőket jelentette ki Hitler úr: –Semmit sem tudok arról, hogy Weber Christián Döhmellel valamiféle tárgyalásokat folytatott volna. De még*

abban az esetben is, ha igaz lenne, ilyen tárgyalásokat jelentőséget tulajdonítani már csak azért sem lehetne, mert Weber úrnak feladata mindössze autók rendbentartására szorítkozott. Politikai dolgokhoz semmi köze nem volt.

*Kiváló tisztelettel: Dr. Röder Lőrinc ügyvéd*⁶⁶

Ugyanebben a sajtóközleményben idézte a Szózat Anton Drexler és Alfred Rosenberg német nemzetiszocialista politikusok nyilatkozatait is, akik ugyancsak azt állították, hogy Fritz Döhmel sosem volt a bajor nemzetiszocialisták megbízottja, komolyabb együttműködési szándék a magyar szélsőjobboldal irányában nem állt fenn, pláne nem a Bethlen-kormány megdöntése céljából. Végül a fajvédők lapja is arra az álláspontra helyezkedett, hogy Döhmel valójában a magyar kormány és Vázsonyi Vilmosék által közösen felbérelt agent provocateur volt, a célja pedig nem volt más,

⁶⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], Hitler nyilatkozata az Ulain-ügyben. Sohasem akart beleavatkozni a magyar ügyekbe Döhmel, köpenicki diplomata, Szózat, 1923. december 23, 7.

mint Ulain Ferenc és társai beugratása és koncepciós perbe fogása, ezen keresztül pedig a fajvédők és az ÉME lejáratása a nagy nyilvánosság előtt.⁶⁷

A büntetőtörvényszék 1924. január 24-én hirdette ki az ügyben az elsőfokú ítéletet, melyben mindhárom vádlottat, Ulain Ferencet, Szemere Bélát és Bobula Tituszt is mindössze egy hónap és tizennégy napra, mint főbüntetésre, illetve a bűnügyi költségek és a fogvartartás költségeinek megtérítésére, mint mellékbüntetésre ítélte.⁶⁸ A vádlottakat 1923 decemberében, néhány hét statáriális és előzetes letartóztatás után már szabadlábra is helyezték, így az ítélethirdetést már szabad emberekként hallgathatták végig, büntetésüket a bíróság pedig kitöltöttnek vette.⁶⁹

Az ítélet indoklása szerint a vádlottakat azért találta bűnösnek a bíróság csupán a lázadásra irányuló szövetség létesítése enyhe

⁶⁷ Hitler nyilatkozata az Ulain-ügyben, i. m.

⁶⁸ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁶⁹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo.

tényállásában, mert nem volt minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy a Szemere-Bobula-Ulain-csoport valóban kapcsolatban állt volna a Ludendorff-Hitler-féle német szélső-jobboldali szervezettel, hiszen Fritz Döhmel, aki ellentmondásos vallomásokot tett az ügyben, valódi személyazonossága nem volt felfedhető. Sőt, a bíróság véleménye szerint szinte bizonyos, hogy a német fiatalember a valóságban sosem volt a bajor forradalmi szervezetek megbízottja, csupán annak adta ki magát különböző fórumokon, hogy anyagi előnyökhöz jusson, ily módon pedig a magyar kormányt és rendőrséget is félrevezette, illetve igyekezett sokkal veszélyesebbnek feltüntetni az összeesküvők tevékenységét, mint amilyen az a valóságban volt. A bajor féllel nem állt fenn tényleges, konkretizálható katonai-politikai együttműködésre irányuló kapcsolat, a Döhmel által említett bajor fegyveresek pláne nem voltak az országban, és nem is tudtak volna észrevétlenül bejutni. Továbbá Szemere, Bobula és Ulain maguk sem rendelkeztek magyar részről komoly fegyveres erővel – az ÁBM a fegyverei nagy részét a törvényszék álláspontja szerint korábban

beszolgáltatta, Héjjas Iván és Prónay Pál különítményparancsnokok komoly szerepe az ügyben pedig nem bizonyítható –, ezért tevékenységük a magyar államra nézve veszélyt nem jelentett, hiszen kimerült a pusztá megbeszélésben, tervezgetésben, a kormányt pedig semmiképp sem tudták volna megdönteni. A törvényszék nem vette súlyosbító körülménynek a német nyelven írott szerződés megfogalmazását és aláírását sem, hiszen álláspontja szerint az csupán a vádlottak szándékának határozott kifejezése volt, ugyanakkor cselekményük veszélyességét semennyiben nem növelte. Enyhítő körülményként vette ugyanakkor figyelembe a vádlottak büntetlen előéletét, azt, hogy hazafias szempontok vezérelték őket, illetve azt, hogy cselekményük a nagyobb veszélyt nélkülözte.⁷⁰

Noha a vádlottak minden komolyabb büntetés nélkül megúszták a képtelennek tűnő puccskísérletet, úgy érezték, a becsületükön mindenképp folt esett, ezért – főként a gyakorló jogász Ulain Ferenc – nem hagyták annyiban a dolgot, és az elsőfokú ítélet ellen természetesen

⁷⁰ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – uo., az elsőfokú ítélet indoklása.

fellebbezéssel éltek. A per végül a Budapesti Királyi Ítéletábrlán folytatódott, mely 1924. április 7-én kelt másodfokú ítéletében felmentette mindhárom vádlottat a lázadásra irányuló szövetség létesítése alól, és még a bűnügyi költségeket is a magyar államra hárította.⁷¹

A királyi ügyészség persze a másodfokú ítéletet megfellebbezte, a Királyi Kúria, mint harmadfokú bíróság azonban végül 1924. november 18-án kelt végzésében helybenhagyta az ítéletábrla ítéletét, így végül a legmagasabb igazságszolgáltatási fórum is Szemere Béla, Bobula Titusz és Ulain Ferenc ártatlansága mellett foglalt állást.⁷²

Fritz Döhmelt, Hitler állítólagos megbízottját az Ulain-perben tett ellentmondásos vallomása után – a német szélsőjobbaldali szervezetek egyéb megbízottjaihoz hasonló módon – a magyar hatóságok kitoloncolták Magyarország

⁷¹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Ítéletábrla másodfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁷² HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Magyar Királyi Kúria végzése Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

területéről. A német rendőrség Münchenben ugyancsak tanúként hallgatta ki Hitler és társai hazaárulási ügyében, illetve a német ügyészség hazaárulás miatt büntetőeljárást kezdeményezett ellene.⁷³

⁷³ Vö. NÉMETH István, *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Az 1920-as évek (1. rész)*, Valóság, 2017/6, 45–80, 70. Németh István az ügy kapcsán idézi a budapesti német nagykövet jelentését is: PA-AA-(B)-R 30531- Bd. 1. Welczeck budapesti német nagykövet jelentése a Külügyi Hivatalnak az Ulain-ügyről, 1924. január 26.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS
A SIKERTELEN MÜNCHENI SÖRPUCCS, 1923.
NOVEMBER 8–9.

Ulain Ferenc szándékai szerint éppen 1923. november 7-én, a sörpuccs előestéjén utazott volna ki Münchenbe Hitlerrel és Ludendorff-fal tárgyalni, ha Hegyeshalomnál fel nem tartóztatják a magyar rendőrök. Emiatt nem zárható ki, hogy a bajor szélsőjobboldali szervezetekkel való korábban meglévő, Fritz Döhmel személyétől független kapcsolatainak köszönhetően pontosan tudta, mi, hogyan, és főleg mikor készül Bajorországban, a magyar kormány esetleges megbuktatását pedig a müncheni sörpuccs-csal szorosán összehangolva képzelte el.⁷⁴ Ha Fritz Döhmel esetleg szélhámos / agent provocateur is volt, aki korábban talán sosem állt kapcsolatban a bajor forradalmi szervezetekkel oly módon, ahogyan azt a fantaszta magyar összeesküvőknek állította, Ulain korábbi tárgyalásainak és értesüléseinek köszönhetően tudhatott bizonyos dolgokat.

⁷⁴ Vö. SERFÖZŐ, i. m. 21.

Érdeemes tehát a bajor sörpuccsot / Hitler-Ludendorff-puccsot is legalább néhány mondat erejéig megvizsgálunk, hogy a Szemere-Bobula-Ulain-csoport tevékenységét a maga képtelenségével és komolytalanságával együtt bizonyos szinten nemzetközi kontextusba tudjuk helyezni.

Ulain Ferenc saját bevallása szerint 1923 nyarán folytatott tárgyalásokat Hitlerrel és Ludendorff-fal. A föderális államként működő weimari köztársaságon belül nagyfokú önállósággal rendelkező Bajorország szövetségi tartományban ebben az időben igen zavaros politikai helyzet állt fenn, a gazdasági helyzet igen instabil volt, a nagyfokú társadalmi elégedetlenség pedig a szélsőséges politikai formációknak kedvezett. Ilyen volt az NSDAP, Nemzetiszocialista Német Munkáspárt is, illetve a vele szoros szövetségben álló, félkatonai jellegű Kampfbund is. A politikai hatalmat ebben az időben Gustav von Kahr különleges jogkörrel felruházott, a politikai-gazdasági megoldására megbízást kapott fő kormánybiztos gyakorolta Hans von Seisser ezredessel, a bajor rendőrség vezetőjével és Otto von Lossow tábornokkal

lényegében közösen. A válságra való tekintettel különleges jogköröket gyakorló végrehajtó hatalom képviselői ugyan ideológiailag maguk sem álltak túl messze a politikai szélsőségektől és az Adolf Hitler, valamint Erich Ludendorff tábornok által vezetett csoporttól, azonban mégis a nemzetiszocialisták kihagyásával igyekeztek volna politikai tőkét kovácsolni a fennálló válságból.⁷⁵

Hitler és Ludendorff attól való félelmükben, hogy bár Bajorország irányítása nacionalista politikusok kezébe került, őket mégis mellőzni fogják, 1923. november elején államcsínyt szerveztek, és erőszakkal próbálták meg magukhoz ragadni a hatalmat. A *sörpuccs* abban a müncheni sörcsarnokban, a Bürgerbräukellerben vette kezdetét, ahol Gustav von Kahr éppen egy tömeggyűlésen tartott beszédet híveinek, és ahová november 8-án este Hitler és fegyveresei berontottak, majd deklarálták a közhatalmat gyakorló politikusok letartóztatását. Az épületet a – a helyzet

⁷⁵ A sörpuccsról és politikai kontextusáról a magyar történettudományi szakirodalomban lásd például: ORMOS Mária, *Hitler*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1994, 73–86.

komolyságának demonstrálása kedvéért – az Ersnt Röhm vezette SA⁷⁶ körülbelül hatszáz fegyverese vette körül, Kahr főkormánybiztos pedig a fegyveres fenyegetés hatására biztosította Hitlert és embereit a támogatásáról. Hitler, az egyébként valóban kiváló szónoki képességekkel rendelkező politikus ugyanitt gyűjtőhangú beszédet tartott, és pillanatok alatt maga mellé állított a sörcsarnokban összegyűlt több ezres tömeget. A nemzetiszocialista milícia ezután egy összehangolt akció keretében megszállta München fontosabb kormányzati létesítményét és középületeit, az éjszaka során pedig, miután Hitlerék úgy gondolták, hogy nincs tovább szükségük Kahrra és embereire, még aznap éjszaka szabadon is engedték őket.⁷⁷

A náci párt szabadcsapatai az utcán randalíroztak, a puccskísérletnek azonban igen komoly hiányossága volt, hogy a rendőrség egyáltalán nem állt mellé és nem támogatta a nácikat. Másnap reggel, november 9-én Hitler és

⁷⁶ SA = Sturmabteilung, azaz rohamosztag, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt elsősorban első világháborús veteránokból álló milíciája, párthadserege.

⁷⁷ ORMOS, i. m. uo.

fegyveresei túsul ejtették a bajor tartományi kormányt, majd Ludendorff tábornok javaslatára kétezer főt számláló menet indult a bajor védelmi minisztérium elfoglalására, a müncheni Odeonplatznál azonban Hitler és milicistái szembe találták magukat a Gustav von Kahroz és a szövetségi kormányzathoz hűséges karhatalmi erőkkel, ahol lövöldözés tört ki. Az összecsapásban végül tizenhat puccsista és négy rendőr kapott halálos sebet, Hitler és a puccs vezetői pedig elmenekültek a helyszínről. Itt vált egyértelművé, hogy az államcsínykísérlet csúfosan megbukott, Hitlert pedig néhány napon belül őrizetbe vették a rendőrök.⁷⁸

A későbbi német diktátort végül hazaárulás vádjával öt év börtönre ítélte a bíróság, a hatalmas háborús hősként tisztelt Ludendorff tábornokot ellenben, noha vezető szerepet játszott a sörpuccsban, mégis felmentették minden vád alól. Részben növekvő népszerűségének köszönhetően végül Hitler is csak kilenc hónapot töltött börtönben, majd megírta *Mein Kampf* – *Harcom* című ismert emlékiratát. A balul sikerült puccskísérlet

⁷⁸ ORMOS, i. m. uo.

Hitlert hosszabb távon országosan ismert és népszerű politikussá tette, olyannyira, hogy tíz évvel később, 1933-ban alkotmányos úton válhatott Németország kancellárjává, majd rövidesen véreskezű diktátorává.⁷⁹

Bár a *bajor sörpuccs* a jóval komolytalanabb háttérrel rendelkező, még a fegyveres erőket is lényegében nélkülöző *magyar sörpuccs*hoz hasonlóan csúfosan elbukott, mindkét – valószínűleg szorosán összefüggő – szélsőjobboldali politikai akció rámutatott már az 1920-as évek első felében, milyen válságok és traumák munkáltak az első világháborút elveszített államok társadalmaiban, és előrevetítették a politikai szélsőségek későbbi, 1930-as évekbeli erőteljes, szinte meggátolhatatlannak tetsző térnyerését.

⁷⁹ ORMOS, i. m. 196–321.

EGY KOMOLYTALAN PUCCSSTERV KÉRDŐJELEI ÉS MÉRLEGE

Habár Szemere Bélát, Bobula Tituszt és Ulain Ferencet a legfelsőbb magyar bírói fórum végül ártatlannak találta még a lázadásra irányuló szövetség létesítésének viszonylag enyhe tényállásában is, az általuk bajor-német közreműködéssel tervezett puccskísérlet éppen azért, mert nem maradt több pusztá tervezeténél, kétségtelenül komolytalan volt, mégis jelentős politikai botrányt kavart 1923-24-ben, és számos kérdőjelet máig felvet.

A legnagyobb kérdőjel persze a puccsistákat megkörnyékező és beugrató, feltehetőleg mindenkit félrevezető német fiatalember, Fritz Döhmel személye és motivációi. A Szemere-Bobula-Ulain-összeesküvést emlegető szakirodalom általában azon az állásponton van, hogy Fritz Döhmel valószínűleg nem volt más, mint a Bethlen-kormány által felbérelt agent provocateur, akinek felhasználásával Bethlenék célja a kormánypártból kivált, Gömbös Gyula vezette

szélsőjobboldali fajvédő képviselőcsoport kompromittálása és elszigetelése volt,⁸⁰ vagy pedig megelégszik azzal a még egyszerűbb magyarázattal, hogy Döhmel valóban Hitlerék megbízottja volt, a német és a magyar szélsőjobboldali szervezetek közötti kapcsolat pedig valamilyen formában valóban fennállt.⁸¹ A *magyar sörpuccs* még a nemzetközi idegen nyelvű szakirodalomban is feltűnik az említés szintjén, az idegen nyelven született tudományos művek pedig rendszerint ugyancsak kész tényként kezelik, hogy a magyar és a német fél között együttműködési megállapodás állott fenn.⁸² Nevezik Döhmelt a különböző

⁸⁰ Vö. SERFŐZŐ, i. m. 17–27. Prónay Pál visszaemlékezéseiben ugyancsak ezt az álláspontot képviseli: PRÓNAY, i. m. 210.

⁸¹ ORMOS Mária, Kozma Miklós. *Egy magyar médiavezér*, 113; UNGVÁRY, i. m. 111.; ROMSICS, i. m. 128.; NEMES Dezső, *A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon a bethleni konszolidáció kezdeti időszakában, 1921–1924*, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, 7–120, 110.; ZAKAR József, *Fajvédők az 1920-as évek Magyarországon*, in *Tanulmányok a Holokausztról V.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2011, 52–111, 89.

⁸² BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019, 301.; Thomas L.

szakmunkákban diplomatának, ügynöknek, szélhámosnak, nemzetközi kalandornak, agent provocateur-nek, azonban mivel a puccstervet egyáltalán megemlítő művek, miként azt fentebb már említettük, többnyire nem tárgyalják mély részletekbe menően – Serfőző Lajos tanulmányát leszámítva – a *magyar sörpuccsot*, illetve nem igazán hivatkoznak annak levéltári forrásaira sem, így a látható ellentmondásokra sem világítanak rá.

Annyi kétségkívül igaz, hogy Ulain Ferenc és az Egységes Pártból kiváló, később párttá alakuló fajvédő frakció viszonylagos kellemetlenségeket okozott a konszolidáción munkálkodó Bethlen-kormánynak, nem csupán pusztán kiválásukkal, de számos, a kormányzathoz köthető korrupciós ügy nyilvánosságra hozatalával is. Ulain maga számos alkalommal interpellált a parlamentben különböző korrupciós ügyek kapcsán, ezzel

SAKMYSTER, *Hungary's Admiral on Horseback*. Miklós Horthy, 1918–1944, Washington, Columbia University Press, 1994, 132–134; David KING, *The Trial of Adolf Hitler. The Beer Hall Putsch and the Rise of the Nazi Germany*, London–New York, W. W. Norton and Company, 2017, 118–119.

pedig rontotta a Bethlen-kormány hitelét.⁸³ Bizonyos kormánytagokat, köztük Rakovszky Iván belügyminisztert ingyen részvényekkel vesztegették meg, a korrupciós ügyben pedig számos állami tisztviselő érintettnek látszott.⁸⁴ A Magyar Általános Hitelbank 1923 nyarán ugyanis több kormánypárti és ellenzéki képviselőnek juttatott összesen körülbelül 300 millió koronányi értékben „ajándék-részvényeket”, továbbá súlyosan megsértette a spekulációs szabályokat is.⁸⁵ Az ügyet Nagy Emil igazságügyi miniszter a kormánypárt nyomására sem volt hajlandó eltussolni, hanem utasította a tárcája irányítása alá tartozó ügyészséget, és komoly vizsgálatot indított. Részben ez az ügy is közrejátszott abban, hogy nem sokkal később, 1924-ben lemondott az igazságügyi tárca éléről, és Bethlen miniszterelnökkel is igencsak megromlott a viszonya. Ulainnak személyesen

⁸³ UNGVÁRY, i. m. 112.

⁸⁴ NEMES Dezső, i. m. 108–109.

⁸⁵ Vö. Kozma Miklós feljegyzése az ingyen részvények botránjáról, 1923. szeptember 30, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, 326–328.

tehát igen sok köze volt a Horthy-korszak egyik legnagyobb korrupciós botrányának kiobbantásához, mely, ha kormányválságot közvetlenül nem is okozott, de rontotta a Bethlen-kormány hitelét, és nyomán a kormányzat ellen jelentős sajtóhadjárat indult meg. Bethlenéknek tehát érdekükben állhatott lejártni a Gömbös vezette fajvédő képviselőket, köztük Ulain Ferencet, ám a levéltári források alapján kétségbe vonhatónak tűnik az a magyarázat, mely szerint Fritz Döhmel egyszerűen a magyar kormány erre a célra felbérelt ügynöke, provokátora lett volna, és semmi több.

Ha ugyanis megnézzük az ügyben nyomozó Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomását, illetve a budapesti rendőrfőkapitánynak küldött jelentését, valamint Seibold Jenő detektívfelügyelő vallomását, abból kiderül, hogy Fritz Döhmel minden valószínűség szerint már azelőtt megjelent Budapesten és a Hitler-féle bajor nacionalista szervezet megbízottjaként kereste a kapcsolatot a magyar szélsőjobbaldali szervezetekkel, hogy tevékenységére a rendőrség felfigyelt volna. Döhmel

végül valóban a politikai rendőrség – és ebben Döhmel és Hetényi vallomása is egybevág – ügynöke lett egy rövid időre, és elsősorban anyagi haszonszerzés reményében jelentéseket tett a hatóságoknak és egyes kormánytagoknak az összeesküvők tevékenységéről, ám eredetileg úgy tűnik, a magyar állami szervek tudta és közreműködése nélkül, teljesen önállóan is is kereste velük a kapcsolatot.

Feltehetjük tehát a kérdést, hogy előfordulhatott-e olyan furcsa helyzet, hogy a magyar hatóságok, elsősorban a mai értelemben vett polgári titkosszolgálati tevékenységet végző fővárosi rendőr-főkapitányság politikai nyomozó főcsoportja, a felette álló Rakovszky Iván belügyminiszter utasítására úgy szervezett volna be egy láthatólag valóban német anyanyelvű személyt az összeesküvők beugratására, hogy konspiratív módon eljátszották, hogy tevékenységéről csak később értesültek, miután Döhmel már felbujtotta valamilyen fokú cselekvésre a kormányt egyébként valóban megdönteni szándékozó Szemere-Bobula-Ulaincsoportot. Keletkeztetett volna a rendőrség konspiratív módon olyan – egyébként jórészt

belső használatra szánt – iratokat, amelyek azt bizonyítják, hogy Döhmel eredetileg tőlük függetlenül tevékenykedett, és csak később került a hatóságok látókörébe és működött együtt azokkal, noha kezdettől fogva az állami szervek felbérelt provokátora volt? A válasz természetesen az, hogy mindez ugyan elképzelhető, ámde aligha valószínű vagy életszerű.

Elképzelhető továbbá az is, hogy esetleg Bethlenék legmagasabb szintű utasítására és a legnagyobb titoktartás közepette Fritz Döhmelt más magyar állami szerv – például az ekkoriban a Magyarországra vonatkozó fegyverkezési korlátozások miatt az ekkoriban fedésben működő katonai titkosszolgálat, a Honvédelmi Minisztérium VI. főcsoportjának II. osztálya, a későbbi 2-VKF osztály elődszerve – szervezte be, hogy Ulain Ferencet és társait kompromittálja azzal az összeesküvéssel, amelynek folytatására gyakorlatilag ő maga bujtotta fel őket, ám ennek a valószínűsége is igen kicsi. Képtelennek, irracionálisnak hangzik az ötlet már csak azért is, mert Döhmel, ha lehet hinni a forrásoknak, eredetileg Szemere Bélát és Bobula Tituszt

környékezte meg, akik tőle függetlenül is valóban gondolkodtak a kormány megdöntésének lehetőségén, Ulain Ferencet, mint valamelyes politikai befolyással rendelkező nemzetgyűlési képviselőt és a bajor nacionalista körökkel valóban kapcsolatot tartó személyt pedig csak valamivel később vonták be az összeesküvésbe. Tehát amikor Döhmel felvette a kapcsolatot Szemerével és Bobulával, jó eséllyel még nem tudhatta, hogy nemsokára Ulain válik az összeesküvés egyik kulcsfigurájává. Mindent egybevetve tehát úgy tűnik, Döhmel eredetileg nem volt a magyar kormány embere, hanem teljesen önállóan, nem tudni, kinek a megbízásából tevékenykedett, a politikai rendőrségnek pedig csak később kezdett jelentést tenni.

Elképzelhető az a forgatókönyv is, hogy Fritz Döhmel eredetileg valóban a bajor nacionalista szervezetek megbízottja volt, ám később önállósította magát, és anyagi haszonszerzés reményében szó szerint eladta az összeesküvést és a birtokában lévő információkat, az összeesküvők tevékenységét pedig egyúttal a saját pillanatnyi érdekei szerint

igyekezett felnagyítani. Több alkalommal tett vallomásának ellentmondásai, már-már kacagtató momentumai – melyek szerint például, noha eredetileg a német szélsőjobboldalhoz fűzték szálak, politikai meggyőződését tekintve valójában idealista kommunista és filoszemita, a radikális jobboldali összeesküvőket pedig azért leplezte le, hogy megakadályozza az általuk állítólag tervezett erőszakos antiszemita cselekményeket⁸⁶ – is arra engednek következtetni, hogy egyrészt az anyagi haszonszerzés motiválhatta. Másrészt tudatosan igyekezett minél nagyobb botrányt kirobbantani, egyúttal pedig minél inkább összekuszálni a szálakat.

Érdekesen fogalmaz ugyanakkor a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete, mely szerint Döhmel személye a magyar állami szervek számára is talány, és bár valószínű, hogy a mögötte álló köröket külföldön, de minden bizonnyal nem Bajorországban kell keresni, Döhmel pedig mind a *magyar sörpuccs* résztvevőit, mind pedig a

⁸⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

magyar állam hatóságait csúnyán félrevezette.⁸⁷ A *külföldön, de nem Bajorországban* jelentheti azt is – noha írásos bizonyíték hiányában nem kell egyetértенünk a büntetőtörvényszékkal sem –, hogy a szóban forgó rejtélyes fiatalember valamely külföldi állam titkosszolgálatának az ügynöke volt, aki valamiért azt a megbízást kapta, hogy lehetőleg igyekezzen szabotálni a német és a magyar szélsőjobboldali szervezetek közötti együttműködési kísérleteket, illetve a feleket diszkreditálni egymás előtt.

Amennyiben megengedjük magunknak, hogy feltételezéseinkbe bocsátkozzunk, nem lévén más fogódzónk, akkor feltehetnénk a logikus kérdést, vajon ebben az időszakban mely államnak vagy államoknak állhatott érdekében a feltörekvő német szélsőjobboldali szervezetek nemzetközi kapcsolatépítésének megakadályozása. A válasz nyilván adja magát: szóba jöhet ugyanis Franciaország, Ausztria, de akár maga a weimari köztársaság is. Hiszen a viszonylag közeli múltban, 2009-ben került elő a Francia

⁸⁷ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

Nemzeti Levéltárból és kapott némi sajtónyilvánosságot egy francia titkosszolgálati jelentés, amely szerint a francia hírszerzés emberei megfigyelték a feltörekvő nemzeti-szocialista vezért és körét, és amely Mussolinihez hasonló, kiváló szónoki kvalitásokkal és karizmatikus kisugárzással bíró politikusnak festi le Hitlert.⁸⁸ Ugyanez érvényes lehet akár a környező kisantant államokra is, amelyeknek ugyancsak evidens módon nem állt érdekében, hogy Magyarországon bármely politikai erő komoly külföldi szövetségesekre tegyen szert revizionista törekvések megvalósítása érdekében, így őket sem zárhatjuk ki az ilyen irányú feltételezésekben.

Ott volt továbbá az ekkoriban önálló Ausztria is, mely, mint az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utódállama, ekkoriban rengeteg belpolitikai és gazdasági problémával küzdött. A

⁸⁸ Vö. Thomas WIEDER, *Genre fasciste. Dans les années 1920, Adolf Hitler était surveillé par les services français. La fiche rédigée sur le futur Führer dort dans une armoire des Archives nationales*, Le Monde, 2009. november 20.

https://www.lemonde.fr/europe/article/2009/11/19/adolf-hitler-genre-fasciste_1269349_3214.html

politikai szélsőségek számára itt is kiváló táptalajt szolgáltatott az első világháború elvesztése utáni krízishelyzet, az ország kormányának pedig valós veszélyként kellett számolnia azzal, hogy Németország a nagynémet egység helyreállítása jegyében előbb-utóbb annektálja majd Ausztriát, miként arra a Hitler vezette náci német kormány által sor is került tizenöt évvel később, 1938-ban. A nemzetiszocialista típusú, egyúttal Anschluss-párti mozgalmak már itt is korán felütötték a fejüket, az osztrák államnak tehát egyáltalán nem állt érdekében, hogy a Hitler-Ludendorff-féle kör sikeres nemzetközi együttműködést építsen ki más nemzetek hasonló ideológiai platformon álló politikusaival.⁸⁹

Végül ott volt maga a Friedrich Ebert államelnök és Gustav Stresemann kancellár vezette weimari köztársaság, mely, mint az első világháború legnagyobb vesztes állama, e monarchiából frissen köztársasággá átalakult birodalom ugyancsak hatalmas gazdasági és

⁸⁹ Vö. FIZIKER Róbert, *Habsburg kontra Hitler. Legitimisták az anschluss ellen, az önálló Ausztriáért*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010.

társadalmi válságokkal küzdött. Éppen ezek a válságok és a fokozódó elégedetlenség növelte a szélsőséges eszméket valló és hirdető, demagóg politikusok, így Hitler és a nemzetiszocialisták népszerűségét. Annyi bizonyos, hogy a weimari köztársaság titkosszolgálatának voltak beépített emberei a nemzetiszocialista pártban, hiszen maga Hitler életének is egy kevésbé ismert momentuma, hogy eredetileg úgy került kapcsolatba a nemzetiszocializmussal, hogy a rövid életű Bajor Tanácsköztársaság leverése után, 1919-ben a német hadsereg bajorországi hírszerző- és propagandaegységének dolgozott, a feladata pedig az lett volna, hogy információt gyűjtsön a politikai szélsőségeket propagáló szervezetekről és személyekről, illetve élénk antikommunista propagandatevékenységet fejtsen ki.⁹⁰ Az egyik ilyen, a német katonai titkosszolgálat által megfigyelt radikális szervezet az ekkor még jelentéktelen DAP,⁹¹ a Német Munkáspárt volt, melybe Hitlernek annyira jól sikerült a beépülés, hogy később a vezetője lett, és NSDAP, azaz Nemzetiszocialista Német

⁹⁰ ORMOS Mária, *Hitler*, 51–53.

⁹¹ DAP = Deutsche Arbeiterpartei.

Munkáspárt néven pár év alatt országos politikai mozgalommá szervezte.⁹² A weimari köztársaság liberális-szociáldemokrata vezetésének tehát érthető módon szintén nem állt érdekében, hogy a nemzetiszocialista mozgalom számottevő nemzetközi kapcsolatokat építhessen ki, és igen hasonlóan küzdött Németországon belül a politikai szélsőségek ellen, mint ahogyan azt a konszolidációra törekvő Bethlen-kormány tette magyar kontextusban. Bár mindez hangsúlyozottan a feltételezések birodalmába tartozik, egyáltalán nem zárható ki az sem, hogy Fritz Döhmel a német titkosszolgálat ügynöke volt, akinek célja a nemzetiszocialisták tevékenységének bomlasztása volt, különös tekintettel a nemzetközi kapcsolataikra.

Noha Hitler a magyar szélsőjobboldal lapjában, a Szózatban sajtónyilatkozatot is kiadott, melyben kategorikusan tagadta, hogy Döhmel az ő vagy pártja megbízottja lenne, amelyhez csatlakoztak Alfred Rosenberg és Anton Drexler is, ez az égvilágon semmit nem bizonyít. Hiszen Hitlert éppen ekkor tartóztatták le egy sikertelen államcsínykísérlet miatt, amúgy

⁹² ORMOS, i. m. 54–71.

is szorult helyzetét pedig nem akarhatta azzal tetézni, hogy beismeri: ha mód van rá, a bajor sörpuccsot némi nemzetközi közreműködéssel akarta volna végrehajtani, illetve annak sikere esetén nem áttalott volna beavatkozni egy másik állam belügyeibe is. Döhmel tehát éppenséggel korábban valamilyen módon akár kapcsolatban is állhatott a Hitler-Ludendorff-körrel – erre utalhat jól informáltsága, a bajor belpolitikai viszonyok alapos ismerete is, mellyel Ulain Ferencet, aki valóban kapcsolatban állt Hitlerékkal, láthatólag sikerült meggyőznie.⁹³ Fritz Döhmel szokatlanul magas képzettségére és diplomáciai jártasságára utalhat az a tény is, hogy az összeesküvők vallomásai szerint a bajor-magyar politikai együttműködés kissé képtelen, de mégiscsak szakszerű szerződéstervezetét piszkozat nélkül, egyből tisztázatban vetette papírra.

Noha elképzelhető akár az is, hogy Döhmel egyszerű szélhámos volt, akit pusztán az anyagi haszonszerzés lehetősége vezetett, az általa végzett, igen magas szintű, magukat az összeesküvőket, valamint a politikusokat és

⁹³ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Ulain Ferenc vallomása.

rendőröket is megtévesztő dezinformációs tevékenység engedhet következtetni akár egy, a háttérben meghúzódó, nemzetközi titkos-szolgálati játszámára is.

Fritz Döhmel kilétére persze valószínűleg már soha nem derül fény lassan száz év távlatában sem, így csupán a logikusnak ható elképzelésekre hagyatkozhatunk. Bármi is az igazság a *magyar sörpuccs*-csal kapcsolatban, annyi bizonyos, hogy az a sokkal komolyabb bajor sörpuccshoz hasonlóan már a kezdet kezdetén megbukott. Ahogyan a német szövetségi kormánynak sikerült egy időre a szélsőjobbaldalt háttérbe szorítania, úgy 1923 végére a Bethlen-kormánynak is sikerült Gömböst és körét a parlamentben elszigetelni, és a konszolidációra nézve veszélyesnek ható politikai tevékenységüket valamennyire háttérbe szorítani, ezzel egy időre pedig a magyar kormány is kihúzta a szélsőjobbaldal méregfogát.⁹⁴

Ezzel együtt igen ironikus, és ugyanakkor valahol félelmetes is, hogy a magyar szélsőjobbaldal képviselői éppen azzal az

⁹⁴ ROMSICS, i. m. 128–129.

ekkoriban még túl komolyan nem vehető, sőt, sokak által nevetségesnek tartott német politikussal keresték a kapcsolatot, és vártak tőle segítséget saját hagymázás politikai elképzeléseik megvalósításához, aki kevesebb, mint húsz évvel később a huszadik század leghírhedtebb tömeggyilkos diktátorává vált. Talán túlzás ilyesmit állítani, de mégis, a *magyar sörpuccs*, ez az akkor és ott komolytalannak, nevetségesnek ható államcsínykísérlet mintha megelőlegezte és predesztinálta volna Magyarország 1940-es évekbeli gyászos politikai-katonai szerepvállalását, és a náci Németország egyik leghűségesebb szövetségésévé, utolsó csatlósává válását a második világháborúban. Egyéni szinten érdekes módon ugyanez mondható el az 1923-as összeesküvés vezéralakjáról: a politikai pályáját az Egységes Pártban kezdő, majd a fajvédő és a kiszegzardpártokban folytató Ulain Ferenc az 1940-es években a Szálasi Ferenc vezette Nyilaskeresztes Párthoz csatlakozott, amely a világháború utolsó hónapjaiban német segítséggel tényleges puccsot végrehajtva németbarát bábkormányt juttatott hatalomra, és

ezzel beláthatatlan veszteségeket okozott a háborút ekkora már mindenképpen elvesztett országnak.